

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 13-14/1996.-1997.
ZAGREB, 1999.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1-210, Zagreb, 1999.

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 13.-14./1996.-1997.
Str./Pages 1-210, Zagreb, 1999.

Časopis koji je prethodio

Prilozi 1., 1983., Prilozi 2., 1985., 3.-4., 1986.-1987., 5.-6., 1988.-1989., 7., 1990.,
8. 1991., Pril. Inst. arheol. Zagrebu 9., 1992., 10., 1993., 11.-12./1994.-1995.

Nakladnik/ Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU/
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/ Adress of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of archaeology
HR - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
Telefon/phone/fax ++385/01/615 02 50, 615 12 90, 611 72 43

Glavni i odgovorni urednik/ Editor in chief

Željko TOMIČIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor/ Editorial committee

Dunja GLOGOVIĆ (Zagreb), Timotej KNIFIC (Ljubljana, SLO), Remza KOŠČEVIĆ
(Zagreb), Laszlo KÓVACS (Budapest, HUN), Kornelija MINICHREITER (Zagreb),
Mladen RADIĆ (Osijek), Željko RAPANIĆ, (Split) Aleksandar RUTTKAY (Nitra, SK),
Ivančica SCHRUNK (Minneapolis, USA), Željko TOMIČIĆ (Zagreb).

Prijevod na engleski/ English translation

Jadranka BOLJUNČIĆ
Goran HORVAT

Prijevod na njemački/ German translation

Nina MATETIĆ

Lektural/ Language editor

Marijan RIČKOVIĆ (hrvatski)
Ulrike STEINBACH (njemački)
Edo BOSNAR (engleski)

Dizajn/ Design

Roko BOLANČA

Korektural/ Proofreaders

Kornelija MINICHREITER, Zagreb
Željko TOMIČIĆ, Zagreb

Grafička priprema/ DTP

Studio "U", Zagreb

Računalni slog/ Layout

Ranko PERŠIĆ, Zagreb

Tisak/ Printed by

Tiskara Petravić d.o.o.

Naklada/ Circulation

600 primjeraka/600 examples

Sekundarne publikacije/ Indexed in

GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz

Izdavanje časopisa novčano podupire

MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

- 5 Proslov
 ŽELJKO TOMIČIĆ

Izvorni znanstveni radovi

- 7 KORNELIJA MINICHREITER
Zoomorfna idoloplastika obredno-ukopnog prostora
starčevačkog lokaliteta na Galovu u Slavanskom Brodu
- 23 IVANČICA PAVIŠIĆ
Nakit kasnog brončanog doba s nalazišta Špičak kraj
Bojačnog
- 33 DUNJA GLOGOVIĆ
Fibule iz Ljupča
- 41 REMZA KOŠČEVIĆ
Nekoliko starih brončanih nalaza iz okolice Samobora
- 49 GORANKA LIPOVAC VRKLJAN
Mitraička kulturna slika iz Umljanovića
- 61 IGOR FISKOVIĆ
Jesu li Polače na Mljetu bile sijelo vladara Dalmacije?
- 83 ŽELJKO RAPANIĆ
Spomenici nepotpune biografije *De ecclesiis datandis* (2)*
- 91 ŽELJKO TOMIČIĆ
Ranosrednjovjekovno groblje Zvonimirovo - Veliko Polje,
prinos poznavanju bjelobrdske kulture u podravskom dijelu
Slavonije
- 121 ZORISLAV HORVAT
Neke činjenice o cistercijskom samostanu i crkvi u
Topuskom
- 135 DRAGO MILETIĆ
Plemićki grad Belec
- 155 SNJEŽANA PAVIČIĆ
Osnovni tipovi bizantskih relikvijarnih pektorala
- 161 TAJANA SEKELJ IVANČAN
Kasnosrednjovjekovne keramičke čaše iz Sokolovca,
Rudina-Čečavca i Kapan-Ivanca
- 179 GORAN GUŽVICA
JADRANKA BOLJUNČIĆ
Analiza učestalosti nagorjelih kostiju velikih zvijeri u
pleistocenskim naslagama špilje Vindije (Hrvatska)

Prikazi

- 187 ŽELJKO RAPANIĆ
VEDRANA DELONGA, Latinski epigrafički spomenici u
ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, Split, 1996. Nakladnik:
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika - Split. Serija:
Monumenta medii aevi Croatiae vol. 1. Str. 1.-608.
(Tekst, Literatura, Index epigraphicus, Index paleographi-
cus, Kazalo osobnih imena, zemljopisnih naziva i važni-
jih pojmova. Sa crtežima u tekstu (Maja Fabijanac i Mar-
ko Rogošić)+ LXXXIV tabli fotografija (Zoran Alajbeg)
+ fotografije u tekstu (Nenad Gattin)+1 karta, /32x23 cm/.

Contents/Inhaltsverzeichnis

- Introduction*
ŽELJKO TOMIČIĆ

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
*Zoomorphic Idols of the Starčevo Ceremonial and Burial Area Site
at Galovo, Slavonski Brod*
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Schmuck der späten Bronzezeit vom Fundort Špičak bei Bojačno
- DUNJA GLOGOVIĆ
Fibeln aus Ljubač
- REMZA KOŠČEVIĆ
Several Old Bronze Finds from the Samobor Vicinity
- GORANKA LIPOVAC VRKLJAN
A Mithraistic Cult Relief From Umljanovići
- IGOR FISKOVIĆ
Were Polače on the Isle of Mljet the Seat of the Rulers of Dalmatia?
- ŽELJKO RAPANIĆ
*Denkmäler mit unvollständiger Biographie De ecclesiis datandis (2)**
- ŽELJKO TOMIČIĆ
*Der frühmittelalterliche Friedhof Zvonimirovo - Veliko Polje, ein Bei-
trag zu den Erkenntnissen über die Bjelobrd-Kultur in der slawo-
nischen Podravina*
- ZORISLAV HORVAT
Einige Tatsachen über das Zisterzienserkloster in Topusko
- DRAGO MILETIĆ
Burg Belec
- SNJEŽANA PAVIČIĆ
Grundtypen der byzantinischen Reliquiarpektoralien
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
*Spätmittelalterliche Keramikbecher aus Sokolovac, Rudina-
Čečavac und Kapan-Ivanac*
- GORAN GUŽVICA
JADRANKA BOLJUNČIĆ
*Analysis of the Frequency of Partially Burnt Large Carnivore
Bones in the Pleistocene Sediments at the Vindija Cave (Croatia)*

- 189 BORIS GRALJUK
Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, nova serija
ARHEOLOGIJA (A) - sv. 47., strana 41.-117.
ETNOLOGIJA (E) - sv. 47., strana 179.-272.
PRIRODNE NAUKE (PN) - sv. 31., strana 273.-447.
Sarajevo, 1992. - 1995.
Sarajevo 1996. godine
- 190 BORIS GRALJUK
ROBERT WHALLON I LIDIJA FEKEŽA,
Kvantitativna analiza oblika grobne keramike ranog srednjeg vijeka sa teritorija Bosne i Hercegovine.
Izvorni znanstveni rad, str. 43.-59., uz tekst, tablice, histogrami, slike.
- 190 BORIS GRALJUK
ENVER IMAMOVIĆ,
Rezultati probnih iskopavanja u Podastinju, Višnjici i Gromiljaku kod Kiseljaka,
Izvorni znanstveni rad, str. 61.-92., uz tekst, skice, slike, table
- 191 BORIS GRALJUK
VELJKO PAŠKVALIN,
Prilozi proučavanju ilirsko-panonskog plemena Dezitijata i njegovog teritorija u krajevima srednje Bosne u predrimsko i rimsko doba,
Izvorni znanstveni rad, str. 93. do 116., uz tekst 5 tabli.
- 192 BORIS GRALJUK
VELJKO PAŠKVALIN,
Kulturnopovijesna problematika sepulkralnih spomenika rimskog doba s područja Bosne i Hercegovine,
Izvorni znanstveni rad, str. 117.-145., uz tekst, karta nalazišta, 3 table sa 10 slika, bibliografija, sažetak na engleskom.
- 193 BORIS GRALJUK
KEMAL BAKARŠIĆ,
Citati nove serije Glasnika Zemaljskog muzeja, (Arheologija) 1946.-1986.
Izvorni znanstveni rad, str. 147.-167., 11 tablica, 4 grafikona, bibliografija, sažetak na engleskom.
- 195 Marija BUZOV
DIADORA, sv. 15., Zadar., 1993., stranica 452, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama te kartama.
- 199 Marija BUZOV
DIADORA, sv. 16.-17., Zadar, 1995., stranica 430, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, grafikoni- ma, fotografijama te kartama.
- 203 Marija BUZOV
BRUNO MILIĆ, RAZVOJ GRADA KROZ STOLJEĆA 2, SREDNJI VIJEK, ZAGREB, 1995., str. 424, sa ilustracijama, Glosarij, Bibliografija, Kazalo gradova, naseljenih mjesta i arheoloških lokaliteta, te Popis slika i crteža.
- 204 Dunja GLOGOVIĆ
EDWARD HERRING, Explaining Change in the Matt-Painted Pottery of Southern Italy. Cultural and social explanations for ceramic development from the 11th to the 4th centuries B.C., BAR International Series 722, 1998 (Oxford), 255 str., 176. slika.
- 207 Kornelija MINICHREITER
Kratice

nalaze koji su dokaz direktnog utjecaja Bizanta na istočno-jadransku obalu u drugoj polovici 12. st. To se posebice odnosi na razdoblje carevanja Emanuela I. Komnena (1143. - 1180.), koji je od 1165. - 1167. godine svome carstvu pripojio gotovo cijelu obalu, do rijeke Krke. Autor govori o nalazima koji se ovdje prvi puta obrađuju svi zajedno kao arheološki dokaz bizantske nazočnosti na tom prostoru, a koja je potvrđena i u pisanim izvorima, te već odavno historiografski obrađena. Od nalaza se posebice ističu pektoralni križevi - relikvijari (enkolpioni), uz rijetke ulomke skulpture (plutej iz Sv. Stjepana u Dubrovniku, te ulomci ambona iz katedrale u Splitu - slika 6), te nalaze novca, kao i jednu staklenu kameju Sv. Demetrija. Poznata su do sada četiri primjerka na hrvatskom priobalju iz srednjovjekovnih grobova. To su primjerci iz Ležajića glavica u Đevrskama, Sv. Jurja od Putalja u Kaštel Sućurcu i Sv. Jurja u Tučepima, ili sačuvana u crkvama - Grobnik (Vinodol). Ovi su primjerci oblikom i ukrasom gotovo isti, no direktne analogije su rijetke - jedna na križu iz Soluna, te druga u Varni, gdje je pronađen gotovo istovjetan pektoralni križ. Obje se analogije datiraju u približno isto vrijeme. Rad je opremljen ilustrativnim priložima.

U svojem radu "Novootkrivena ranosrednjovjekovna nalazišta u Bukovici" autor R. JURIĆ (385.-409.) govori o ranosrednjovjekovnim i srednjovjekovnim nalazištima (od 8. do 15. st.) u Bukovici (Bruška, Parčići, Rodaljice, Bilina, Lišane Ostrovičke). Autor posebice ističe izuzetno vrijedne nalaze (posude od pečene zemlje, željezni noževi, kresivo, kremen, i dr.) iz Rodaljica, koji se datiraju u sam početak 8. st., odnosno u rani horizont dalmatinsko-hrvatskih grobalja. Autor ne odbacuje ni nešto ranije datiranje, kao ni mogućnost da je u nekim grobovima ukopano i autohtono stanovništvo.

O ovoj problematici autor je održao referat na znanstvenom skupu "Bukovica u prošlosti", održanom u Zadru 1987. godine. Obzirom da grada s toga skupa nije tiskana, predavanje R. JURIĆA tiskano je u ovom broju *Diadore* u neznatno izmijenjenom obliku.

I ovaj rad je bogato ilustriran.

N. PETRIĆ u svojem radu "Antička metalna svjetiljka u Arheološkom muzeju u Zadru nađena na otoku Hvaru" (411.-416.) na temelju arhivskih podataka G. A. BOTTERIJA ukazuje da je brončana svjetiljka koja je pohranjena u Arheološkom muzeju u Zadru, pronađena na otoku Hvaru, na poluotoku Kablu pri arealu Pharosa, u grobnici (slika 1.).

Rad je opremljen crtežima iz arhiva G. A. BOTTERIJA, te crtežom brončane svjetiljke B. ILAKOVCA.

Prigodno slovo P. VEŽIĆA "Uz 70. rođendan akademika Ive Petriciolija i njegov dugogodišnji rad na polju arheologije" (417.-423.) ocrta lik uglednog akademika, povjesničara umjetnosti, istraživača i tumača prošlosti Zadra i Dalmacije. Osim općih podataka o uvaženom akademiku, P. VEŽIĆ nam donosi naslove autorovih knjiga, kojih je zavidan broj, te potom govori o djelovanju akademika Petriciolija kao istraživača, sveučilišnog profesora, te znanstvenika.

Potom slijedi polemika P. VEŽIĆA "Nikad ne reci: 'Uvijek'!" (425.-426.) i A. UGLEŠIĆA o ranokršćanskom pluteju iz Posedarja.

Poslije navedenih radova (znanstvenih, stručnih i preglednog), slijedi popis kratica časopisa i serija navedenih u ovom 16-17. dvobroju "Diadore", te upute autorima.

Svi su radovi opskrbljeni apstraktom na engleskom jeziku, te sažecima na engleskom ili talijanskom jeziku. Neki radovi imaju samo apstrakt (S. KUKOČ, M. KOLEGA, M. KATIĆ, B. MARUŠIĆ, N. PETRIĆ). Za razliku od prethodnog broja, koji je posvećen problematici ranokršćanske arheologije, u ovom broju "Diadore" radovima su zastupljena područja prapovijesne, antičke i srednjovjekovne arheologije, ali s težištem na radovima iz antičke arheologije. Svi su radovi bogato i lijepo ilustrirani, što povećava kvalitetu prezentacije časopisa.

I ovaj puta poželimo što prije novi i uvijek zanimljivi broj "Diadore".

Marija Buzov

BRUNO MILIĆ, RAZVOJ GRADA KROZ STOLJEĆA 2, SREDNJI VIJEK, ZAGREB, 1995., str. 424, sa ilustracijama, Glosarij, Bibliografija, Kazalo gradova, naseljenih mjesta i arheoloških lokaliteta, te Popis slika i crteža.

Tijekom 1995. godine u sklopu edicije sveučilišnih udžbenika zagrebačke "Školske knjige", izašla je iz tiska druga knjiga "Razvoj grada kroz stoljeća 2 - Srednji vijek", autora B. MILIĆA, dugogodišnjeg profesora arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ova izuzetna i vrijedna knjiga, kao i ona prethodna, rezultat je autorova dugogodišnjeg nastavničkog i istraživačkog rada na Katedri za urbanizam. Iza nje stoje, odnosno prethode joj, brojni pisani i crtani materijali, predavanja i eseji, mahom neobjavljeni.

Iako je knjiga Razvoj grada zamišljena kao udžbenik za studente arhitekture, kako sam pisac i ističe, prerasla je pretpostavljene didaktičke okvire i sadržajem i opsegom. Povijest svjetskog urbanizma autora PROF. MILIĆA prvo je takvo djelo pripremljeno u Hrvatskoj, pa je stoga razumljiva njegova težnja za temeljitošću i iscrpnošću. Njegovo djelo zacijelo će popuniti prazninu u domaćoj stručnoj i znanstvenoj literaturi s područja povijesne urbanistike. I prva i druga knjiga PROF. MILIĆA namijenjene su arhitektima-urbanistima kao fundamentalna udžbenička građa, no ipak su koncipirane tako da se mogu upotrebljavati i kao zbirke poredbenih primjera dragocjenih za znanstvenu primjenu u nizu komplementarnih struka - arheologiji, povijesti umjetnosti, geografiji, sociologiji i dr.

Osnovni su tekstovi, kojima započinju veća poglavlja, potkrajem bilješki na pregledan način, povezani s ilustrativnim priložima. U tim uvodnim tekstovima, esejima, dolazi do izražaja velika autorova erudicija, pa i njegov odmak od uže struke. Naime, ti prilozi posebice se odnose na društveno-ekonomsku uvjetovanost grada, kulturno-povijesne, te ine činitelje, značajne za razumijevanje procesa razvoja naselja.

Autorovi komentari i deskripcije uz ilustrativne priloge odnose se na prostorno-funkcionalnu organizaciju, fizičku strukturu te probleme oblikovanja gradova.

Nakon uvodnog teksta "Razvoj gradova srednjovjekovne Europe", autor prema vremenskom slijedu i geografskim cjelinama postavlja opće kulturno-povijesne odrednice. U desetak se opsežnih analitičkih poglavlja predstavljaju specifične

urbanološke teme. Prate se različiti procesi transformacije antičkih gradova u prve urbane jezgre srednjega vijeka. Posebice se autor osvrće na pitanje topičkog i strukturnog kontinuiteta grada, njegove matrice, duktusa zidina i sl.

U poglavlju "Geneza" autor iznosi tek neke naznake mogućih odgovora na pitanja kada, gdje i u kojim je okolnostima mogao nastati novi grad, odnosno zametak iz kojega će izrasti toliko specifična i bogata urbana kultura srednjovjekovne Europe.

Autor istražuje "tipične slučajeve" nastanka srednjovjekovnih gradova, postupnim razvojem od ruralnih, preko protourbanih formacija do pravih gradova, potom primjere "oktroirane" geneze ili naseobinske nukleacije oko "pola" ili inicijalne točke (utvrđenja, crkve). Nadalje, autor postavlja svojevrsnu morfološku taksonomiju analizirajući procese rasta, s osam temeljnih dispozicija rasta grada - koncentrični kružni, ameboidni, zrakasti i složeni rast, potom ekscentrični, linearni, policentrični, binarni i bicentrični rast.

U narednom poglavlju "Forma urbis" autor razmatra posljedice rasta procesa na planimetriju grada, što se očituje kružnim, radijalnim, vretenastim, geometričnim i inim složenim matričnim oblicima. Uvjetovanost pojedinog tipa, autor nalazi u topografskim uzrocima, odnosu prema moru ili rijeci, putnim koridorima i sl. Uvriježeno je mišljenje da je srednjovjekovni grad nepravilna, zgusnuta i spontano nastala tvorba. No, B. MILIĆ donosi čitav niz planiranih medievalnih gradova, među kojima se posebice ističu bastide u Francuskoj i Engleskoj, borgade u Italiji, te njima istodobni primjeri srednjovjekovnih planiranih gradova u Hrvatskoj (zagrebački Gradec, Ston, Pag).

U poglavlju o "Fizičkoj strukturaciji", autor razmatra genezu i razvoj srednjovjekovnih gradova, te oblika koje su poprimili kroz rast grada, bilo da je riječ o spontanim ili o planiranim aglomeracijama. Analitički su predstavljeni fenomeni srednjovjekovne parcelacije, tipologije i smještaja kuće, organizacije gradskog bloka, te s tim u svezi gustoće ali i veličine grada. Posebice je ilustrativan komparativni prikaz dimenzija hrvatskih srednjovjekovnih gradova, na kojem se slikovito može pratiti usitnjavanje strukture i reduciranje javnih prostora.

Kao zasebne cjeline, u knjizi se obrađuju "Funkcionalna topografija" grada, te tema "Središte - srce grada" (trgovi). U poglavlju "Euritmija" govori se o fenomenu urbane euritmije, koja je prikazana kao kompozicijska rezultanta komunalnih i sakralnih dominantni gradskog prostora (zvonici, vjećnice, katedrale). Proporcijski odnosi i red u srednjovjekovnom urbanizmu objašnjeni su čvrstim geometrijskim odnosima u prostoru grada. U srednjem vijeku, sakralne su građevine kao i kulturna mjesta odredile i nastanak i razvojne vektore, pa i oblik mnogih gradova (biskupski gradovi poput Zagreba i Ostrogona, samostanski kompleksi u urbanoj jezgri - Cluny, St. Gallen; hodočasnička mjesta - Santiago de Compostella).

U analitičkim poglavljima, dakako u različitom sadržajnom kontekstu B. MILIĆ je dotaknuo mnogobrojne europske srednjovjekovne gradove, no najvažnije među njima je ipak izdvojio u zasebno poglavlje - "Gradovi spomenici" (Pisa, Siena, Firenca, Brugges, Nürnberg, Krakow i Dubrovnik), te poglavlje "Srednjovjekovne metropole" (Konstantinopolis, Prag, Pariz, te Venecija).

Potom slijedi Sinoptička vremenska tablica europske kulture.

Druga velika cjelina ove knjige je "Pregled izvanoeuropskih urbanih kultura" (islamske zemlje, Azija, priekolumbovska Amerika), koja je obrađena sažetije i ograničava se samo na najvažnije primjere "srednjovjekovnih" gradova dalekih kultura.

I poslije ovog poglavlja slijedi Sinoptička vremenska tablica izvanoeuropskih kultura.

Posebno moram istaknuti da su posebna vrijednost u ovoj knjizi, kao i onoj prethodnoj, kvalitetno obrađene ilustracije, bilo da su dijelom preuzete iz relevantne svjetske literature, bilo da su rezultat izvornih autorovih istraživanja, te su ovom prigodom prvi put objavljene. U knjizi je ilustracijama dana prednost, naime uz svaku sliku je kratko sistematizirana najvažnija faktografija s legendama, te opisima neophodnim za bolje i lakše razumijevanje odabranog primjerka. Crteži su unificirani, te su tiskani s orijentacijom ka sjeveru.

Posebno trebamo istaknuti otvorenost knjige prema širem čitateljstvu, jer je ova publikacija usprkos znanstvenoj strogosti, ipak priredena na mnogim mjestima slikovitim vjnetama, starim vedutama gradova, te likovnim prikazima.

Na kraju, u prilogu knjige objavljen je iscrpan Glosarij, te Kazalo obrađenih arheoloških lokaliteta, gradova i spomenika, kao i Popis slika i crteža s izvornicima.

Sve tematske cjeline zaključene su kronološkim tabelama i selektivnom Bibliografijom, koja je najuže vezana uz pojedini problem.

Ova publikacija zacijelo ima, osim prvenstveno znanstvene i edukativne funkcije, i funkciju animiranja širokog kruga stručnjaka za istraživanje, proučavanje i zaštitu hrvatske urbanističke baštine.

Na kraju valja istaknuti da ova knjiga nije pisana zbog europskih ili inih urbanizama, već zbog usporedbe naših primjera s europskim, kako bi se moglo uočiti koliko su oni značajni i kolika je njihova kulturološka vrijednost. Jer, kako ističe autor, tek je u kontekstu europske urbanistike moguće prosuditi i ustvrditi da su Dubrovnik, Korčula ili Motovun, uz mnoge druge, na samom vrhu srednjovjekovne umjetnosti izgrađnje gradova.

Marija Buzov

Edward Herring, Explaining Change in the Matt-Painted Pottery of Southern Italy. Cultural and social explanations for ceramic development from the 11th to the 4th centuries B.C., BAR International Series 722, 1998 (Oxford), 255 str., 176. slika.

Južnoitalska mat-bojena keramika nadena je, između ostalog i na našoj, istočnoj obala Jadrana, tako da svako novo djelo posvećeno toj temi zavrjeđuje pažnju, pa tako i nova knjiga E. HERRINGA.

Prvo je poglavlje svoje knjige autor podijelio u pet sekcija: Ciljevi, metodologija, terminologija, teoretska pitanja i problem uporabe keramičke tipologije. Ciljevi rada usmjereni